

מוסדות
**דברי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

דברי חספד אחר מיטתו של מרן
הגרייג אדלשטיין זצ"ל

הלכה

במצות נר שבת

פרשת בהעלתך [בחז"ל נשא] תשפ"ג

שנה כ"ד – קובץ כ"ד [תתמ"ה]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של

מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

אלון ככות

לעילוי נשמתה של

אצילת הרוח וזכת הנפש

הרבנית הצדקת

מרת פסיה יענטא וייס ע"ה

בת הגה"צ רבי ישראל אריה זלמנוביץ זצ"ל

גאב"ד עכו ובעל מח"ס חיי נפש

אשת חבר למרן רבינו שיכלחט"א

בנעימות וצניעות היו כל הליכותיה

מסירות נפש לתורה וחסד היו כל דרכיה

עמדה לימין בעלה הגדול כל ימיה

באהבה אין קץ ושמחה גידלה ילדיה

שלימות במצוות ומדות טובות היו כל מאווייה

באמונה טהורה קיבלה באהבה ייסוריה

אור פניה לא ימוש מאתנו לנצח, עד יבקע כשחר אורו,

כאשר יקיצו וירגנו כל שוכני עפר, באמור לציון מלך אלקיך,

במהרה בימינו אמן

גלב"ע ביום א' לסדר בהעלותך את הנרות - י"ג סיון תשע"ח לפ"ק

תהא נפשה צרורה בצרור החיים

פרשת בהעלתך

במצות נר שבת

"בהעלתך את הנרת" (במדבר ח' ב').

במדרש תנחומא ובעוד מדרשי חז"ל רמזו בפסוק זה מצות נר שבת. אף אנו נעסוק במצוה גדולה וחביבה זו.

הנה במצות נר שבת מצינו ג' טעמים ביסוד המצוה, כבוד שבת, עונג שבת, ושלום בית. ונבאר בזה את הנלענ"ד.

בשבת (כ"ה ע"ב) ביאר רבא את דברי רבי ישמעאל שאין מדליקין בעטרן דמתוך שריחו רע שמא יצא וא"ל אביי ויצא, "אמר רבא שאני אומר הדלקת נר שבת חובה" ופרש"י משום כבוד שבת לאכול במקום הנר, ותוס' פירשו שם דמשום עונג שבת הוא, וכך איתא להדיא במדרש תנחומא פרשת נח דמשום עונג שבת היא.

ובשבת (כ"ג ע"ב) איתא דנר שבת קודם לנר חנוכה משום שלום בית, הרי לן ג' טעמים בעיקר מצות נר שבת.

ונחלקו הראשונים אם מצוה זו דנר שבת מה"ת היא או מדרבנן, בדברי הרמב"ם מבואר דהוי מדרבנן כמ"ש (בפ"ה ה"א מהל' שבת) "וחייב לברך קודם הדלקה ברוך אתה ה' א וכו' כדרך שמברך על כל הדברים שהוא חייב בהם מדברי סופרים" וכ"כ בפ"ל ה"א דכבוד ועונג מדברי סופרים הם ושם בהלכה ה' כתב "יהיה נר דלוק ושלחן ערוך ומטה מוצעת שכל אלו לכבוד שבת הן" וכך פשטות סתימת הפוסקים דהלא מצות העונג והכבוד מדברי קבלה הם "וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מכובד" (ישעיהו נ"ח, י"ג) וא"כ הדלקת הנר שהוא משום כבוד או עונג מדרבנן הוא.

אך בספר היראים (במצוה ק') כתב דנר שבת מה"ת ונר חנוכה מדרבנן ולכן כלל מצות נ"ח בהדי מצות נר שבת שהוא מה"ת "והלממ"ס ואתי ישעיהו ואסמכיה אקרא וכבדתו מעשות דרכיך" ולשיטתו כתב במצוה צ"ט שם דמצות עונג שבת מה"ת וישעיה אסמכיה אקרא "וקראת לשבת עונג". ויש קצת מקור לדבריו במדרש תנחומא בריש פרשת נח "על שלשה דברים נשים מתות בשעת לידתן ושלשתן מה"ת ... הדלקת הנר דכתיב וקראת לשבת עונג זו הדלקת נר שבת", עי"ש. ועיין עוד בשו"ת

במצות נר שבת

חתם סופר (או"ח סימן קס"ח) שרצה לחדש אף בשיטת הרמב"ם דמה"ת היא אלא דקרי ליה דברי סופרים כדרכו של הרמב"ם בכל מקום שדבר שאינו מפורש בתורה קרי דברי סופרים. ולכאורה יש מעין ראיה לשיטה זו מדברי התנחומא הנ"ל, אף שבשופי י"ל דאין כונתם דהוי מה"ת ממש אלא מדברי קבלה דהא מייתי עלה קרא דישיעיהו, וכז"פ.

ועיין בספר פתח הדביר (או"ח סימן רס"ג סעיף ה') שדן בחוטף מצוה זו של הדלקת נר שבת מבעליה אם משלם עשרה זהובים ותלי לה אם גם במצוה דרבנן חייב לשלם עשרה זהובים או לא, ועי"ש שהביא מדברי הגר"י עמדין שגם בעל שהדליק נר שבת במקום אשתו משלם לה עשרה זהובים עי"ש. (אף שזה חידוש דהלא שניהם שוים בעיקר המצוה ואין בזה אלא ענין מסויים שמצוה זו ניתנה לנשים משום שהן מצויות בבית כמ"ש הרמב"ם בפ"ה ה"ג, או משום שכבו אורו של עולם (מדרש תנחומא פרשת מצורע) ולכאורה אין מצוה זו של הנשים בעיקר גדרה ולא מסתבר שיהיה בזה דין חוטף מצוה וצ"ע).

וכן כתב בס' מחזיק ברכה רס"ג ג' דאין בזה י' זהובים, ואף הוא תמה על היעב"ץ. וכ"ה גם בכף החיים (ס"ק כ"ב).

ב

והנה יש לעיין לכאורה במה שכתבו רש"י ותוס' לחדש בדברי רבא דיש בנר שבת עונג או כבוד שבת, ודלמא גם דברי רבא דנ"ש חובה משום שלום בית הן דהלא טעם זה מפורש בגמ'. אך באמת פשוט, דטעם אחר יש בדברי רבא דאל"כ במה נחלק עליו אב"י שאמר "ויצא" וכי לית ליה מצות נר שבת, אלא ע"כ דכל דברי רבא לחדש דיש מצוה שיהא הנר דולק בשעת הסעודה ובמקומה ולכן חששו שיצא מהמקום שבו ערך שלחנו משום ריח רע, אבל לא חששו שיניח כל ביתו ויצא לרחובה של עיר משום ריח רע וז"פ. וע"כ דטעמו משום כבוד שבת או עונג שבת הוא דענינים אלו קשורים לסעודה, אבל ענין שלום בית אינו קשור כלל לסעודה וכמבואר ברש"י (בדף כ"ג שם) ולכן פשוט דאב"י ורבא נחלקו בנר של כבוד ועונג, אבל כו"ע מודי דצריך נר משום שלום בית. וכבר כתבו התוס' דפשוט דאף לאב"י יש מצוה בנר שבת ולא בא רבא אלא לחדש דחובה להדליק נר שבת במקום סעודה, עי"ש.

והנה יש לעיין בדברי הרמב"ם שלא הביא כלל בהלכות שבת את הטעם דשלוש בית המבואר בגמ', אלא כתב בפ"ה ה"א דהדלקת הנר משום עונג שבת ובפ"ל ה"ה כתב טעם דכבוד שבת, והטעם המפורש משום שלום בית לא הביא כלל. וראיתי בערוך השלחן (סימן רס"ג סעיף א' – ב') שכתב דס"ל להרמב"ם דשלוש בית משום עונג שבת היא דאין זה עונג שבת כשאין שלום בית והולך ונכשל באפילה.

אך מלבד הדוחק שיש בזה בלשון הרמב"ם שלא הזכיר את המפורש בגמ' אלא כתב לשון אחר ולא טרח לבאר בנועם לשונו שזוהי כונת חז"ל באמרם שלום בית, נראה עוד דפירוש זה נסתר מדברי הרמב"ם בסוף הלכות חנוכה (בפ"ד הי"ד) וז"ל: "היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו קודם משום שלום בית שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם וכו'". ומבואר להדיא בדבריו דקדימה דנר ביתו על נר חנוכה אינו משום מצוה מסויימת דעונג שבת אלא משום הערך הכללי של שלום, ושוב צ"ב למה לא הביא טעם זה בהלכות שבת בעיקר דין הדלקת הנר.

והנה לכאורה יש לדייק מלשון הרמב"ם בפ"ה דאין מצות הנר בשעת הסעודה דוקא, דהלא כתב שם דאפילו אין לו מה שיאכל קונה נר ומדליק, הרי דמיירי באין לו מה לאכול ואעפ"כ הוא מצווה להדליק את הנר. ועוד דבהלכה י' כתב ד"חובה עליו לישוב ליד הנר" ולא כתב לאכול ליד הנרות משמע דאין ענין העונג קשור דוקא לסעודה ולא כדברי התוס' שם. ואילו בפרק ל' ה"ה משמע דהנר קשור לסעודה דהרי כתב "ויהיה נר דלוק ושולחן ערוך ומטה מוצעת שכל אלו לכבוד שבת הן", והרי נר דולק ושולחן ערוך ומטה מוצעת כולו צרכי ועניני סעודה הם ומשמע דנר דעונג אינו קשור לסעודה, ורק כבוד שבת קשור לסעודה. ולכאורה יש מזה ראיה לדברי עה"ש שעונג היינו שלום בית שלא יהיה הולך ונכשל באפילה ואינו קשור לסעודה, אך מ"מ דוחק לענ"ד לומר דעונג היינו שלום בית, אלא נראה בד"א כמו שיבואר לקמן.

וראיתי בתוספת שבת שם שכתב היפך דברי עה"ש דכבוד שבת דפרק ל' אינו בסעודה דוקא, אבל עונג דפ"ה היינו בשעת הסעודה, ואין לדחות דבריו מדברי הרמב"ם דאפילו אין לו מה יאכל מדליק את הנר דהנה בשו"ע סימן רס"ב ס"ב העתיק את לשון הרמב"ם, וכבר כתבו האחרונים דאין כונת השו"ע שאין לו מה לאכול כלל

במצות נר שבת

דבודאי סעודת שבת קודמת לנר אלא הכונה למי שאין לו די צרכו אך מ"מ אינו יושב בצום ותענית עי"ש במג"א (ס"ק ד'), וא"כ עדיין י"ל דבאמת עונג היינו בשעת סעודה. ולכאורה נראה כך מדברי הגמ' בשבת (קי"ח ע"ב) "במה מענגו במאכל של תרדין" וכו' ובכל הסוגיא מבואר דעיקר עונג באכילה היא, עי"ש. הרי שפשטות ענין העונג היינו אכילה ושתייה ומסתבר איפוא דגם נר שבת דעונג בסעודה היא.

ד

והנראה בשיטת הרמב"ם לענ"ד דס"ל דאין שלום בית טעם כלל למצות נר שבת ובאמת לא מצינו בשום מקום שתיקנו נר שבת משום שלום בית, דבמה שאני ליל שבת מכל הלילות, דהלא בכל יום ויום גדול השלום (ואין לומר דמשום עונת ת"ח תיקנו כן דאטו נר שבת לת"ח ניתנה ולא לע"ה) וכמו שלא תיקנו מצוה להדליק נר בכל לילה וסמכו על כך שכל אדם ידאג כראוי לשלום בית כך גם בליל שבת. ומצות הדלקת נ"ש אינה אלא משום כבוד או עונג שבת, אלא שלענין דין קדימה אמרו חכמים דכיון דמ"מ יש שלום בית עי"י נר שבת ואם לא ידליק את הנר יבטל שלום ביתו, ולכן נר שבת קודם לנר חנוכה, ואף שאין נ"ש משום שלום בית מ"מ כיון דעל ידו יש בפועל שלום בית קודם הוא לנ"ח.

ודוגמא לדבר מה שאמרו בחולין (קמ"א ע"א) דאי לאו קרא דשלח תשלח הו"א דעשה דמצורע דוחה עשה דשילוח הקן משום גדול השלום דמצורע אסור בתשמיש המטה, הרי דאף דאין עשה דמצורע משום שלום בית מ"מ כיון שע"י טהרתו יש שלום דהותר בתשמיש הו"א דגדול השלום ועדיף משאר מצות עשה. ובדרך זו אמרו דנר שבת קודם לנ"ח משום שלום בית, אף דאין נר שבת משום שלום. וניחא לפי"ז דהרמב"ם לא הביא ד"ז בהלכות שבת כלל אלא בסוף הלכות חנוכה כמבואר.

והנה בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' קפ"א נסתפק בנר ביתו בימי החול אם קודם לנר חנוכה דכיון דטעמו משום שלום בית מה לן בשבת או בחול, וכתב דאפשר דרק בצירוף טעם עונג שבת ושלום בית יש קדימה לנר שבת אבל לא בחול ולא הכריע בזה עי"ש. ולענ"ד דבריו רחוקים ובודאי משמע מפשטות הגמ' דמשום שלום ביתו גרידא אמרו נר ביתו עדיף.

והנראה עיקר דלא מבעיא להבנת הערה"ש דכל ענין שלום בית אינו אלא משום עונג שבת דבימי החול קודם נ"ח, אלא אף לדרכנו נראה ברור דרק בשבת יש קדימה

במצות נר שבת

לנר בית דהלא בימי חול אין הדלקת הנר מצוה אלא רשות ואי אפשר שתקדם רשות למצוה, אף שיש בנר ביתו ענין גדול משום שלום בית דמ"מ רשות היא ואין רשות דוחה מצוה, אבל בליל שבת דהדלקת הנר מצוה היא אף שאינו משום שלום בית מ"מ כיון שעל ידו יש שלום בית קודם הוא לנ"ח כמבואר.

אמנם בדברי הריטב"א משמע דאכן נר ביתו קודם לנ"ח בכל לילה דז"ל "נר ביתו עדיף משום שלום בית. פירוש ואם אין לו שמן לשניהם מדליק של ביתו, ואצ"ל כשבא להדליקם שניהם מקדים להדליק נר ביתו. ולא עוד אלא דהא הוי היכירא טפי ופרסומי ניסא. וכן בערב שבת מדליק של ביתו תחילה מן הטעם הזה". ומדכתב וכן בערב שבת משמע דעיקרא דמילתא לאו דוקא בליל שבת מיירי אלא אף בימות החול. אך מדברי רש"י שם מבואר להדיא דלא נסתפקו אלא בליל שבת, עי"ש ודו"ק.

אמנם במרדכי מבואר דאכן תיקנו נר שבת משום שלום בית, וכן כתב (שבת סימן רע"ג):

"ונראה דביום הכפורים בלא שבת אין מברכין על הדלקת הנר דלא חשו לשלום בית אלא בשבת מפני כבוד שבת".

ותרתי שמעינן מדבריו: א. אכן תיקנו נר שבת משום שלום בית. ב. שלום בית משום כבוד שבת הוא.

אמנם צריך ביאור מה ענין שלום בית לכבוד שבת. ומ"מ בדברי הרמב"ם נראה לענ"ד כמבואר.

אמנם עדיין צ"ב בשיטת הרמב"ם דבפ"ה נקט טעם דעונג שבת ובפ"ל שם נקט טעם דכבוד שבת ומהי"ת לחדש דיש בנ"ש גם עונג וגם כבוד, ומה ההכרח לזה בסוגיא. וצ"ל בדעת הרמב"ם כמו שכתבתי לעיל בדעת רש"י ותוס' דע"כ מוכח מגוף הסוגיא דיש שני דינים בנר שבת. דין אחד שאין בו חולק כלל והוא מצוה כללית שיהיה נר דלוק בבית, ועוד הלכה שחידש רבא בטעמו של ר' ישמעאל דאין מדליקין בעטרן, שיש להדליק נר במקום הסעודה ונחלק עליו אב"י בזה, ולשני גדרים אלו כונת הרמב"ם בכתבו דיש בנר שבת דין עונג ודין כבוד אלא שיש להסתפק איזה משני דינים אלו שייך לסעודה ואיזה איננו שייך לסעודה כמבואר לעיל, ודו"ק.

במצות נר שבת

והרמב"ם לשיטתו דס"ל דאין ענין שלום בית לנר שבת אלא בדרך עקיפה, ע"כ פירש דאב"י ורבא נחלקו אם מצות נר שבת משום עונג או משום כבוד.

ה

ובכל עיקר הטעם דשלום בית כתב רש"י (כ"ג ע"ב) "שבני ביתו מצטערין לישב בחשך", ומבואר דאינו קשור לסעודה כלל וכ"כ בדף כ"ה ע"ב ש"לא יהא הולך ונכשל באפילה". אך הב"ח בהגהותיו שם וכן בסימן רס"ג גרים שם "שלא יהא אוכל באפילה" ומשמע דגם שלום בית משום שעת הסעודה היא וכן מבואר ברשב"א (שבת כ"ג ע"ב) וכ"כ הרש"ל, וכך מוכח מדברי הכלבו (סי' ל"א) שהביא בשם הר"ף מנהג אשכנז לקבל שבת בעוד היום גדול וכתב דמ"מ צריך שיהא חשוך קצת בשעת הסעודה דאל"כ למה תיקנו חכמים נר שבת משום שלום בית, ומוכח מזה דענין שלום בית משום סעודה היא, אך עיין במחצה"ש (שם ס"ק ד'). וע"ע במג"א (ס"ק א') מהמטה משה (אות תי"ט) דצריך להדליק בכל החדרים משום שלום בית, וכך היא פשטות סתימת הפוסקים דענין שלום בית לאו משום סעודה היא אלא שלא יהא הולך ונכשל באפילה. וע"ע במג"א רס"ג סקי"ג ובמחצה"ש שם.

ועוד מבואר בדבריהם דלא כמו שביארתי בשיטת הרמב"ם אלא דשלום בית הוא יסוד וטעם לעיקר מצות נר שבת שהרי פסקו לברך אף על הדלקה שלא במקום סעודה משום שלום בית. ועיין במשנה ברורה (סימן רס"ג ס"ק כ"ט) דאף שעדיף להדליק במקום הסעודה מ"מ יכול לברך על ההדלקה אפילו שלא במקום הסעודה ובהכרח דאף הדלקה זו שלא במקום סעודה מצות נר שבת משום שלום בית היא מדמברכין עליה עי"ש, אך מ"מ נראה כדברינו בשיטת הרמב"ם, ודו"ק בכ"ז.

ו

הנה במנחת אשר למס' שבת (סי' ל"ב) דנתי בנר חנוכה אם הוי חובת הבית או חובת הפרט עי"ש, ושאלה זו יש לשאול גם בנר שבת, ונראה עיקר דאף שביסוד גדרו הוי נר שבת חובת הבית דבין לטעם שלום בית ובין לטעם כבוד ועונג שבת עיקר המצוה שיהיה נר דלוק בבית וכלשון הרמב"ם בפ"ל, מ"מ תיקנו חכמים מצוה זו על כל אחד ואחד, וכך מוכח ממה דאורח צריך להשתתף בפרוטה כשאין מדליקין עליו בבית אף שגם דלוק במקום שהוא סועד ודר בו, הרי דיש בו גם חובת הפרט, וכך נראה מהלכה זו גם לגבי נר חנוכה.

במצות נר שבת

ועוד דנתי במק"א (מנחת אשר מועדים ח"ב סימן ח' אות ז') במי שאין לו בית אם יכול הוא להדליק ולברך ברשות הרבים שיש בה פרסומי ניסא, והבאתי ראיה מדברי הרמב"ם בשו"ת פאר הדור (סי' קי"א) דיכול לברך על הדלקה זו. אך מדברי התוס' בסוכה (מ"ו ע"א) מבואר דמי שאין לו בית פטור ממצוה זו, ולפיכך תיקנו ברכת הרואה. ולכאורה יש להוכיח מדברי המג"א (סי' רס"ג ס"ק ט"ו) שכתב בשם מהרי"ל דנשים שהולכות לטבול ובית הטבילה סמוך לבית הכנסת ואין להם פנאי לחזור ולהדליק בביתם ידליקו בעזרת נשים שבבהכ"נ כיון שמתפללים שם ולפעמים אוכלים שם, עי"ש. הרי דאף שעיקר התקנה היתה להדליק בבית מ"מ יכולה להדליק ולברך על ההדלקה בכל מקום ששייך בו כבוד שבת ולכאורה נראה לפי"ז אף בנ"ח דאפשר להדליק בכל מקום שיש בו פרסומי ניסא אף שעיקר התקנה היתה להדליק בביתו, ואפשר דאף התוס' מודים שיכול להדליק ולברך אלא דכיון שאינו מחוייב לעשות כן תיקנו ברכת הרואה דלא חייבו אלא מי שיש לו בית, ואפשר דמי שיש לו בית מחוייב להדליק במקום רבים כשאין הוא יכול להדליק בביתו משום איזו סיבה וכהא דסי' רס"ג, וצ"ע בכ"ז.

ז

נסתפקתי בהלכה דמדליקין עליו בביתו דפטור מלהשתתף בפרוטה באכסנאי מה הדין אם אשתו מדלקת שלא בביתה. ונשאלתי בכך ע"י חסידים שנוסעים לרבותיהם ונשותיהם שובתות בבית הוריהן ומדליקות שם, ונטיית לבי דאין זה בכלל מדליקין עליו בביתו כיון שאין היא מדלקת בביתה אלא בבית הוריה ובכה"ג אפשר דאינו נפטר בהדלקת אשתו ונשאר עליו חובת הפרט להדליק או להשתתף בפרוטה וצ"ע לדינא. (וע"ע מש"כ במנחת אשר מועדים ח"ב סימן ג' אות ה' בכה"ג בנר חנוכה).

ב

בענין תוספת אורה בנר שבת

עברתי בעיון על קונטרסו בענין נר שבת והנני כותב לו את חוות דעתי כמבוקשו.

כבו' הסיק (בסוף סי' א') "הדבר ברור דבחדר המואר כבר היטב ע"י אור החשמל, שאין לנו תועלת מאור הנרות, לכו"ע אין לברך על ההדלקה בין להשו"ע בין להרמ"א". (סימן רס"ג סעיף ח')

לא אחד שמצטער אני במסקנתו הנמרצת שיש בו הוצאת לעז על אלפים ורבבות וביניהם גדולי הדורות ומשפחותיהם שחלילה ברכו ברכה לבטלה בהדלקת נר שבת, ועוד שהפך סניגור לקטיגור והמעמד הנשגב והקדוש של הדלקת נ"ש נהפך באחת לדבר עבירה ולהוצאת ש"ש לבטלה.

יותר משאני מצטער על דבריו כואב אני על מה שראיתי בספר חשוב מאוד של אחד מחשובי מרביצי התורה שמכירו אני מקרוב שכתב דאי יישר חיליה היה מבטל לגמרי הדלקת הנרות ומסתפק באור החשמל אלא שלא ישמעו בקולו.

ואומר אני הנח להם לישראל אם לא נביאים הם בני נביאים הם ובצדק לא ישמעו לדברים כאלו, ולענ"ד יש ליישב מנהגם של ישראל בשופי.

ולעצם השאלה, הנה צודק כת"ר דמדברי כל הפוסקים מבואר דא"א לברך על הנר משום ה"כבוד" שבעצם הנרות הדולקים, וכל מצות נר שבת משום אור הנר הוא, הרי רש"י כתב דמצות נר שבת משום כבוד שבת הוא וכתב בשבת (כ"ה ע"ב) "הדלקת נר שבת חובה. כבוד שבת הוא שאין סעודה חשובה אלא במקום אור כעין יממא". הרי דאין הכבוד משום הנרות אלא משום אור כעין יממא.

וכ"ז דלא כמ"ש כ"ק מרן מו"ר הדברי יציב זצ"ל בשו"ת (או"ח סימן ק"כ) דאפשר דיש לברך על הנרות אפילו כשיש אור החשמל משום כבוד שבת מאחר שנהגו שבכל סעודה חשובה מדליקין נרות עי"ש, וכ"כ באגרות משה (או"ח ח"ה סימן כ' אות ל'), וכ"ה דעת הגרש"ז אורבך (שמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק מ"ג הערה קע"א), וצ"ע בדבריהם.

במצות נר שבת

אך מטעם אחר נראה דיש לברך על הדלקת הנרות אף כשיש בחדר אור החשמל, דלמנהג שכתב הרמ"א דמברכים על תוספת אורה אין בין אור מועט לאור רב ואין שיעור מסויים לתוספת אורה, וזה עיקר שיטת האליהו רבה שהביא את דברי המהרי"ל (סימן נ"ג) דמברכין על הנר ביו"ט אף דשרגא בטיהרא מאי מהני דמ"מ יש תוספת אורה. ובאמת מהרי"ל הביא שם גם את תשובת מהר"ם מרוטנבורג דאפשר לברך על תוספת אורה וז"ל מהר"ם (מהדורת ברלין סימן מ"ז):

"ואשר תמהת דמדליקין נרות ביו"ט שחרית שרגא בטיהרא מאי מהני, ודמיתו לנר של בטלה, לא דמי דאלו הנרות עשויים לכבוד שמים לטפויי שמחת יו"ט וברוב אורה איכא שמחה דכתיב ליהודים היתה אורה וכו' אלמא דאורה יתירה עבידי לרבוויי שמחה וכו' והאי דשרגא בטיהרא לא מהני כולי האי מ"מ מהני קצת דאינו דומה אורה של ק' נרות לאורה של ק"א דאלת"ה היכי שרי אפילו בלילה להדליק ביו"ט כמה נרות וכו'".

ונראה ברור מדבריו דאין צריך שיעור מסויים של ריבוי אורה דבודאי אין תוספת שמחה מורגשת בין ק' נרות לק"א וכן בנר באור יום ואעפ"כ אפשר לברך על כל תוספת אורה, ואף כשדולקים נורות חשמל ודאי יש במציאות תוספת אורה בכל נר דלוק ומאי שנא משרגא בטיהרא ומק' וק"א נרות, ואטו בימי קדם לא היה מצוי עשיית גדולה בבית שהפיצה אור גדול ואעפ"כ בירכו על נרות שבת, ולא ידעתי כלל מה החרדה הגדולה הזאת בזמנינו, ואדרבה נראה לכאורה דכיון דנורות החשמל קרובים לתקרת הבית ונרות שבת על השולחן ודאי שיש תוספת אורה חשובה על שולחן השבת ועדיף טפי ממש"כ מהר"ם ומהרי"ל ואליהו רבה דיש לברך על כל תוספת אורה ואף על שרגא בטיהרא.

ולא הבנתי למה כת"ר התבסס בעיקר על תחילת דברי הא"ר שנראה מהם לכאורה דצריך תוספת אורה ניכרת וכמעט התעלם מסוף דבריו שביסס על דברי מהרי"ל.

ואף דלהלכה קי"ל שאין מדליקין נר ביו"ט מבעוד יום אלא אם החשיך קצת וכמ"ש המשנה ברורה (סימן תקי"ד סק"ל) עפ"י המהרש"ל ומור וקציעה, וכן משמע אף במהרי"ל דצריך חושך קצת, אין זה אלא ביום דאכן שרגא בטיהרא מאי אהני, אבל בלילה מודי כו"ע דאין שיעור לתוספת אורה.

סוף דבר נראה דלדברי הא"ר שגם הפמ"ג פסק כוותיה דאפשר לברך על תוספת אורה בפמוט אחד ולא צריך להדליק דוקא במקום חשוך אין לחלק בין אור לאור דא"כ

במצות נר שבת

נתת דבר־ך לשיעורים וכיצד נקבע מה נחשב תוספת אורה משמעותית ומה לא, דאין בידינו שום מודד לקבוע איזה תוספת משמחת ואיזה לא ולא כל אנפין שוין ואין דעותיהן דומות זל"ז. אלא ע"כ דאפשר לברך על כל תוספת אורה בין אם מנכר ובין אם לא כמבואר בדברי מהר"ם ומהרי"ל ובא"ר וכנ"ל. ויתירא מזו נלענ"ד דאף השל"ה לא החמיר אלא במי שמדליק בפמוט אחד שכבר דולקים בו נרות דבכה"ג אין תוספת אורה כלל, אבל כשאור החשמל בתקרת הבית, פשוט די ש לברך על הדלקת הנר שעל שלחנו כנ"ל.

ועוד דכיון דאין בידינו לקבוע שיעור מסויים בתוספת אורה וא"א שתהיה תורתו של כל אחד ואחד בידו מסתבר דצריך שיהיה ראוי לתוספת אורה ומשו"כ אין לברך על הדלקה בפמוט אחד דלעולם אין בו תוספת ניכרת, משא"כ בשני פמוטות לעולם יש לברך על תוספת אורה, ודו"ק.

והנה אין אני מתנגד לפתרונות שהציע כבו', דעל ידם אפשר לצאת יד"ח אף לשיטת השל"ה דצריך תוספת ניכרת באור הנר כדי לברך, וגם לשיטת השו"ע דאין מברכין כלל על תוספת אורה, אך לענ"ד הרבבות שנוהגים לברך על הנר בעוד החשמל דולק יש להם על מה שיסמוכו בשופי ואין לומר כלל דהוי ברכה לבטלה.

עוד רגע אדברה, במה שראיתי באגרות משה (שם) שכתב עוד דחייב הדלקת הנר בזמן הזה הוי מחשש שיהיה הפסקת חשמל. והוסיף שם "ואף אם מתחילה לא היו מחייבין להדליק בשביל דבר שלא מצוי כזה, אבל כיון שכבר חייבו חכמים מחמת שלא היה אור החשמל, אין לפטור אף שכבר משתמשים כל תשמישין לאור החשמל, כיון שעדיין איכא חשש קטן".

וכל דבריו תימה לענ"ד, דאף אם נאמר שחייב להדליק משום חשש זה מ"מ אין יברך על הנר כיון דכל עוד לא נפסק אור החשמל אין תועלת בנרו, ולומר דכיון דחייב להדליק מחשש זה ממילא חייב לברך אין בו סברא כלל כמובן לכל מעיין ישר.

וגם מש"כ בשש"כ (ח"ב פרק מ"ג הערה קע"א) בשם הגרש"ז אורבך זצ"ל דמברך על המנהג של הדלקת הנר אין נראה לענ"ד כאשר הארכתי ביסוד הדברים במק"א (עיין לעיל).

במצות נר שבת

אלא נראה כנ"ל, דלשיטת הא"ר והפמ"ג והמשנ"ב וכו' שהכריעו מעיקר הדין לפי מהר"ם ומהרי"ל אין שיעור בתוספת אורה ולעולם אפשר לברך על כל תוספת שהוא.

ובאמת נראה לענ"ד דאף לשיטת הב"י אפשר להדליק בחדר המואר באור החשמל וכל חומרת הב"י לא נאמרה אלא כאשר הדליקו נר לכבוד שבת דכיון שכבר הדליקו נר של שבת שוב אין מברכין על תוספת אורה, אבל אור החשמל לא גרע מאור השמש והרי כתב המחבר (בסעיף ד') שאפשר להדליק נר שבת בעוד היום גדול ובלבד שיקבל שבת ושיהא מפלג המנחה ולמעלה. ובסעיף ט' כתב דרך המדליק בבית מבעוד יום ואוכלים בחצר הוי ברכה לבטלה, אבל אם אוכל בבית אף שהנרות נכבים לפני רדת החשיכה יכול לברך "שאף שעדיין יום יש לו הנאה ושמחה בשעת אכילה מן הנרות" (לשון המשנ"ב רס"ג סק"מ ומקור הדברים בדרך חיים סימן נ' סעיף י"ג), הרי דבאור כלשהו והנאה כלשהי סגי, והוא הדין בנידון דידן.

וכיון שאף לשיטת הב"י עיקר ההלכה דאפשר לברך על תוספת אורה כמבואר בב"י דאין לנו מגמגם בהלכה זו אלא מהר"ח אור זרוע בדרשותיו (עמוד 71) הובא בשלטי גיבורים על המרדכי שבת (סימן רע"ג אות ג') ואף הוא כתב שהמנהג שכל אחד מברך על הנר שלו אין להחמיר בזה חומרא יתירה. כך נראה עיקר לענ"ד.

ולא אכחד דלולי דברי הראשונים בזה היה נראה עוד דאף הב"י לא החמיר שלא לברך על תוספת אורה אלא שלא יברך אלא אחד, והוא יוציא את האחרים ידי חובתן. אבל אם אחד רוצה להדליק אחר שכבר הדליקו האחרים באמת יכול לברך שהרי אף מהר"ח או"ז שגמגם בהלכה זו כתב שהמנהג הוא שכל אחד מברך על הנר שלו כמבואר.

ג

עוד בענין הנ"ל

קבלתי את מכתביו וקראתים בהנאה מרובה. אמנם משנתי לא זזה ממקומה ולדעתי אין דופי במנהג בני אשכנז להדליק נרות בחדר מואר באור החשמל, וחוזר אני על עיקרי הדברים.

קיי"ל כשיטת הרמ"א דמברכין על תוספת אורה, ואף השל"ה לענ"ד לא החמיר אלא בפמוט אחד דכיון דהנרות סמוכים זל"ז ממש ונראה בעליל שאין כאן תוספת ממשית של אור אין מברכין עליה אבל בשתי פמוטות אף לדידיה שפיר מברך, ומש"כ דכל אחת מדליקה בזוית אחרת לאו בדוקא כתב כן, וכך משמע שהבין האליהו רבא בדבריו שהרי תמה לפי דברי השל"ה דא"כ גם בשתי פמוטות לא יברכו, משמע דבזה פשיטא שמברכין אף לשיטת השל"ה, וכ"כ בהדיא בשלחן עצי שטים עי"ש, ולענ"ד מסתבר כך דאל"כ נתת דבריך לשיעורין אלא נראה דכל שבד"כ יש בו תוספת אורה יכול לברך עליה.

ובעיקר שיטת השל"ה אין זה אלא חומרא בעלמא, והמשנ"ב מביא שמן האחרונים יש שדחו דבריו. והפמ"ג נקט דבשעת הדחק כגון נשים עניות יכולות להדליק אף בפמוט אחד. ועוד יש מן האחרונים שפירשו דרך שונה לחלוטין, והיא, דכאשר אשה אחת מניחה לחברתה להדליק בפמוט שלה נרות שבלא"ה היתה היא מדליקה לא תברך כיון דאף לולי הדלקתה היתה חברתה מדליקה נרות אלה, וזה כונת השל"ה דאין תוספת אור בנר זה כיון דבלא"ה היתה הראשונה מדליקה כך פירשו בתורת שבת (ס"ק ט"ו) וכ"כ החיד"א בברכ"י עי"ש היטב, אמנם בודאי מסתבר טפי כהבנת הפמ"ג המשנ"ב והא"ר בדבריו.

ומ"מ חוזר אני ואומר דאין שיעור מוגדר בתוספת אורה, ומסתבר דאור הנרות שונים בצביונם מאור החשמל, ועוד דאלה על התקרה ואלה על שלחנו, ועדיפי מק' וק"א נרות דיש לברך עליהן כמבואר בתשובת מהר"ם, ואפשר דאף הב"י יודה בזה, אך מ"מ נראה דתוספת אורה שע"י נרות ודאי סגי לברך עליה לשיטת הרמ"א.

במצות נר שבת

ומה שדייק מע"כ מהמהרי"ל דצריך תוספת אורה ניכרת לענ"ד אינו נכון, דרך במדליק נרות ביום ס"ל דלא מהני דשרגא בטיהרא מאי אהני אם לא "שמחשיך קצת", אבל בלילה פשוט דכל תוספת אורה יש בה משמעות.

וכבר כתבתי במכתבי הקודם דלא בקלות יש לדחות ולערער על מנהג ותיקין ורבים כ"כ המג"א (סי' תר"צ ס"ק כ"ב) בשם מהרי"ק דאפילו יש במנהג צד איסור אין לבטלו, אמנם בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קנ"ט) חלק עליו, אך בני"ד אין צד איסור כלל, ואף אם יש בו צד תמהון אין לבטל המנהג כ"כ בשו"ת מהר"ם פדאווה (סי' ע"ח) וז"ל "אין להשען על בינתנו ולבטל מנהג קדום אך צריך לבקש בכל עוז למצוא סמך ליישב אותו וככה עשו כל קדמוננו כאשר מצאו מנהג של תמהון" ועיין שו"ת חת"ס יו"ד (סי' קצ"א) "דמברכין על כל מנהג אף על מנהג גרוע". וע"ע מש"כ דברים חוצבים להבות אש באו"ח (סוף סי' נ"א) בקדושת מנהגי ישראל, וע"ע מהרי"ק (סי' ט') דמנהג עוקר חשש ברכה לבטלה וכך יש להוכיח מתה"ד (סי' ל"ד) וכ"כ בכף החיים (סי' י"ז אות ב') ויש למחות נגד רבים בזמנינו המזלזלים במנהג ותיקין ולא יודעים תוקפו של מנהג ישראל תורה. ודו"ק בכ"ז היטב.

דברי הספר אחר מיטתו של מרן הגרי"ג זצ"ל

דברי הספר שנשא מרן שליט"א

אחר מיטתו של מרן הגרי"ג אדלשטיין זצ"ל

דברים שנאמרו בבית המדרש להוראה ביום ד' לסדר בהעלתך – י"א סיון

אתמול לוינו את אחד המיוחד בין גדולי הדור את רבינו הגדול רבי גרשון זצ"ל. בחיבה יתירה נקרא אצל המוני עמך בית ישראל "רבי גרשון", מרוב חיבור ואהבה שהרגיש הציבור כלפיו.

עלה בסערה השמימה, בסערה הכי רגועה, בצלילות הדעת, הרביץ תורה עד הרגע האחרון, ואני בטוח שבשמים היה זה סערה של שמחה והתרגשות, "רוכב ערבות שש ושמח בבא אליו נפש נקי וצדיק" (מועד קטן דף כ"ה ע"ב).

"נקי וצדיק" מתאימים על ר' גרשון יותר מאשר כל יהודי אחר.

כשיהודי נפטר בגיל מאה באופן כללי רגילים בני האדם שלא לבכות ולהצטער אלא לומר ב"ה זכה לאריכות ימים וראה עולמו בחייו. אבל חז"ל אמרו "שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו" (ר"ה י"ח ע"ב), ועוד אמרו "סילוקן של צדיקים קשה לפני הקב"ה יותר מחורבן בית המקדש" (איכ"ר א' ל"ט).

בשריפת בית אלוקינו, אף אחד לא שאל כמה שנים הבית הזה עומד, ארבע מאות שנה! כמה שנים בנין יכולה לעמוד. כי בית המקדש איננו בנין, בית המקדש פירושו השראת השכינה, הארת פנים, מדת החסד, גדולי הדור המגינים על הדור, לא משנה מה גילם, גם על בן מאה ראוי להוריד דמעות ולהצטער, על סילוק השראת השכינה (עיין בדברי רש"י [שבת נ"ה ע"ב] "עד שלא נבנה אהל מועד היתה שכינה מצויה באהלי צדיקים"), והגנתם על הדור, והדרתם על הדור.

ההגדרה הכי מדויקת על ר' גרשון הוא אברך בן מאה שכל עולמו בבית המדרש.

בנוהג שבעולם כמה שנים אברך הוא אברך, חמש שנים, עשר שנים,

דברי הספר אחר מיטתו של מרן הגרי"ג זצ"ל

עשרים שנה, כל אברך אחרי כמה שנים או שזוכה להרביץ תורה וכבר מרגיש ר"מ וראש ישיבה או שיוצא לעבוד, אברך בן מאה שאין לו בעולמו אלא ד' אמות של הלכה ואוצר יראת שמים, גם כשהנהיג את הדור, הוא היה אברך.

איש האשכולות, תורה, חסד, ויראת שמים.

תורתו – תורת יושר, היה מופלא ביושר הסברא.

וכבר כתב הגר"ח מלולוז'ין (עץ החיים אות ל"ו נדפס בסו"ס נפש החיים):

"וכד דייקת שפיר תשכח, שכל גדולי הראשונים והאחרונים ז"ל לא נשתבחו אלא בסברא ישרה, כל הישר בסברא גדול מחבירו".

וכך הורה הגרעק"א כמו שכתב הגר"ח זילברברג מויערשוב בהקדמה לחידושי הגרעק"א למס' חולין בשם מורו ורבו הג"ר שמחה רעפיש שהיה מגדולי תלמידי הגרעק"א ונסמך על ידו להוראה (הודפס בווארשא תרצ"ב ומובא באגרות רבי עקיבא איגר עמוד רי"ז בהערה):

"עיקר היגיעה והעמל בתורה תהיה להישיר השכל אף אם עי"ז יחסר כח הבקיאות שאין העת מספקת על שניהם, כי מי ששכלו ישר באמת אזי שכלו הישר ישמרהו וימנעהו מללכת שובב להעלות על דעתו חלילה נגד הגמ' ותוס' ורמב"ן וכו', כי כל דברי קדשם מיושרים בתכלית וההיפך מדבריהם הוא עקום בתכלית, ובר שכל הישר לא יטבע ח"ו בעקמימות".

ור' גרשון היה ישר כמו סרגל.

מסופר שהרב מפונוביז' זצ"ל שאל את ר' גרשון בצעירותו למה הוא לא מוציא ספר מכל סברותיו הישרות שחידש, ור' גרשון אמר שהוא רוצה ללבן את הסברות עוד יותר, ענה לו הרב מפונוביז' "גם זה סברא ישרה".

גיעת התורה כל ימי חייו.

דברי הספר אחר מיטתו של מרן הגרי"ג זצ"ל

שמעתי מאחד שהתלווה איתו בנסיעות, שני דברים הקפיד תמיד בהיכנסו לרכב, קודם כל לשאול בשלום הנהג ובשלום משפחתו, אצל רבים נהג הוא נהג שעושה את עבודתו ולא כ"כ מתייחסים אליו, לא כן אצל ר' גרשון, וגם הזהיר את הנהג שישמור על כל חוקי התנועה. משעשה כך תמיד גמרא עמו וגם בנסיעות לא ביטל רגע מתלמודו.

ולא ניתן לשער כמה כח עצום וזכויות עצומות יש במעל תשעים שנות יגיעת התורה בשקידה והתמדה עצומה.

חתני הרה"ג ר' משה סגל שליט"א סיפר לי שבלמדו בפונביז' היה לפעמים מלווה את ר' גרשון לביתו, כי בישיבה תמיד היה מסובב עם הרבה תלמידים, אבל בדרכו הביתה היתה הזדמנות לדבר עמו, וכל פעם כאשר סיים לדבר עם התלמידים היה נפרד עם המילים "צריכים ללמוד בשמחה".

"צהבו פניו של יוסף הבבלי... אשריכם תלמידי חכמים שדברי תורה חביבין עליכם ביותר קרא עליו את המקרא הזה מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחת" (מנחות י"ח ע"א).

שמחת התורה לא היתה חבויה בלבו בלבד, אלא שמחה זו אפפה את כל הוייתו והיתה ניכרת על פניו, שמחת התורה הקרינה ממנו.

הכרנו הרבה גדולי ישראל שהיו תמיד שמחים, והרבה גדולי ישראל מאידך שהיו סגפנים, באופן כללי הסגפנים אינם בעלי שמחה יתירה, בנו הגדול של הגר"ג סיפר בהספדו בלויה שהיה שותה תה באכלו לחם מדי יום, יום אחד החליט בשביל מה צריך סוכר, וויתר על הסוכר, ואח"כ החליט בשביל מה צריך להטביל את השקית תה, גם זה מיותר, ומאז היה טובל פת לחם במים חמים, וקיים בפשוטו פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה בהדי הדדי, היה סגפן שאין כדוגמתו, ושמחה תמיד אופפת אותו.

דקדקן מופלא בכל פרטי הלכה, ובז לכל שמץ של כבוד ויוהרא.

שמעתי שאברך שאל אותו שבבית כנסת נהוג בליל שבת שאחד

דברי הספר אחר מיטתו של מרן הגרי"ג זצ"ל

האברכים אומר דברי תורה, שאל האברך האם לדבר בלומדות או דברי אגדתא ומוסר, ואמר לו ר' גרשון תדבר דברי אגדתא, כי הציבור לא מונח בסוגיא שאתה לומד. טען האברך שהגבאים אומרים שלא מתאים, כי הוא למדן מופלג ולא מתאים שידבר באגדתא. גער בו ר' גרשון מה יותר חשוב הכבוד המזויף או לקרב לב ישראל לאביהם שבשמים.

תמיד התנהג כמו שיש לו כל הזמן שבעולם לכל יהודי, לכל ילד, האיר פנים לכל אחד. הרה"ג ר' הלל קצנלבוגן שליט"א סיפר לי שהיה עם בניו אצל ר' גרשון לפני כחודש, עייף היה מיום של הרבצת תורה ותשוש היה, ואעפ"כ דיבר ושוחח עם הילדים בהארת פנים, והתעניין בלימודיהם.

דוגמא מוחשית למה שאמרו חז"ל (אבות פ"ו ברייתא ד'): "כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל".

וגם לסיפא של המשנה: "ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא"!

אנשים יכולים להבין "וטוב לך לעולם הבא", אבל "אשריך בעולם הזה"? אצל ר' גרשון ראו את זה, "אשריך בעולם הזה"!

"ת"ח שמת מי מביא לנו חליפתו מי מביא לנו תמורתו" (ירושלמי ברכות פ"ב ה"ח).

על גדול הדור על ר' גרשון כל אחד יאמר "מי מביא לנו חליפתו מי מביא לנו תמורתו".

מי יתן שנזכה ללמוד מדרכיו ולהמשיך בדרכו.

שנזכה בקרוב לתחיית המתים ולביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

[נכתב ע"י אחד השומעים]

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

